

De macht van ideeën

..... de ideeën van economische en politieke denkers, of ze juist zijn of niet, zijn invloedrijker dan meestal wordt gedacht. In feite wordt de wereld door niet veel anders geregeld. Mensen uit de praktijk, die denken dat ze in het geheel niet onder invloed staan van intellectuele stromingen, zijn gewoonlijk de slaaf van een of andere overleden economie. Dwazen aan het bewind, die stemmen horen in de lucht, halen hun wijsheid van een of andere academische krabbelaar van jaren her. Ik ben er zeker van dat de macht van gevestigde belangen sterk wordt overdreven in vergelijking met de langzame doorwerking van ideeën. Niet snel inderdaad, maar met een zekere traagheid, want in de economie en de politiek zijn er niet veel die nog door nieuwe theorieën beïnvloed worden als ze de vijftientig of dertig eenmaal gepasseerd zijn, zodat de denkbeelden die ambtenaren, politici en zelfs oproerkraaiers op de actuele gebeurtenissen toepassen in het algemeen niet de nieuwste zijn. Maar vroeger of later zijn het ideeën, en niet gevestigde belangen, die een bedreiging vormen voor het goede of het kwade" 1).

Had Keynes gelijk met zijn befaamde slotzinnen van de *General theory*? Dat ideeën invloedrijk kunnen zijn staat als een paal boven water. De economische geschiedenis kent daar voorbeelden te over van. De economische theorieën van Marx vormden een inspiratiebron voor revoluties die belangrijke delen van de wereld van aanzien veranderden. Het kapitalistische systeem, dat de wereld veroverde, baseerde zich op de economische denkbeelden van een verstrooide Schotse professor, Adam Smith genaamd. Keynes zelf trouwens beheerste met zijn *General theory* gedurende enkele decennia het economisch-politieke denken, ook nog toen de keynesiaanse receptuur niet langer het juiste middel tegen de economische kwalen vormde. En nog steeds reikt de invloed van economische ideeën ver. Inwoners van Zuidamerikaanse schuldenlanden ondervinden aan den lijve wat de economische doctrine van het IMF behelst. En in ons land vallen het club- en buurthuiswerk en de kleuterklas ten prooi aan economische leerstelling.

Maar zijn er niet evenzovele voorbeelden van situaties waarin economische inzichten die hun waarde hebben bezwezen, met voeten worden getreden? Sinds de *Principles* van Ricardo weet elke econoom dat onbelemmerde internationale handel de welvaart maximaliseert en alle handelspartners tot voordeel strekt, maar er is geen land ter wereld dat zich niet aan protectionisme bezondigt. Elk economisch leerboek beschrijft in detail hoe door volledige mobiliteit van productiefactoren en beloning volgens het marginale produkt, optimale inzet van produktiemiddelen en maximale output van produkten kunnen worden bereikt, maar wat we zien is dat de werking van arbeids- en kapitaalmarkten aan allerlei wetten en regels wordt gebonden die de mobiliteit beperken en in de wijze van belonen ingrijpen. Huisvesting, volksgezondheid en onderwijs, om maar een paar sectoren te noemen, zijn op zodanige wijze georganiseerd, gereguleerd en gesubsidieerd dat het geen buitengewoon grote kennis van de economie vereist om te voorspellen dat hier niet de meest doelmatige aanwending van schaarse middelen zal worden gerealiseerd. Economische inzichten zijn op deze terreinen blijkbaar niet doorslaggevend; andere factoren hebben bij de vormgeving van het beleid kennelijk de overhand.

Volgens David Henderson, hoofd van de afdeling economie en statistiek van de OECD in Parijs, die een interessant boekje over de invloed van economische ideeën op de politiek heeft geschreven 2), heeft Keynes gelijk met zijn stelling dat het beleid van regeringen in hoge mate door economische ideeën wordt beïnvloed, maar moet daarbij een belangrijke aantekening worden gemaakt. Die economische ideeën zijn volgens Henderson niet zozeer de uitgewerkte theorieën van professionele economen, als wel naieve, intuïtieve opvattingen die bij beslissers over economische kwesties leven. Het merkwaardige verschijnsel doet zich voor, aldus Henderson, dat beleidsmakers die in technische en juridische aangelegenheden ge-

wend zijn op de adviezen van ingenieurs en advocaten af te gaan, in economische kwesties het oordeel van economen gemakkelijker naast zich neerleggen en op hun eigen primitieve ideeën varen. Voor zover de wereld geregeld wordt door economische ideeën, is het niet door het gedachtengoed van de economische wetenschap, maar door een verzameling „onveranderlijke, tijdloze en vaak diepgewortelde overtuigingen, die weinig overeenstemming vertonen met wat de economische leerboeken te vertellen hebben"; „doe-het-zelf-economie", aldus Henderson.

Zo is onder de economische doe-het-zelvers de gedachte populair dat bepaalde sectoren een *duidelijke economische taakstelling* hebben. De Europese Gemeenschap moet bij voorbeeld op landbouwgebied zelfvoorzienend zijn, de binnenlandse consumptie van aardgas moet voor minstens dertig jaar gedekt zijn voordat export kan worden overwogen of de handelsbalans voor bepaalde industriële produkten moet een overschot vertonen. Dit volgt uit geen enkele economische theorie, maar wordt niettemin met de grootst mogelijke stelligheid verkondigd en vaak klakkeloos aanvaard. In het verlengde hiervan ligt wat Henderson noemt het *structuurnobisme*. Bij voorbeeld: „het is voor onze economische toekomst noodzakelijk dat ons land een vooraanstaande positie in de biotechnologie en de productie van micro-elektronica inneemt" of „we willen toch geen land van hamburgertenten en wasserettes worden!". De voortbrenging van diensten wordt kennelijk inferieur geacht. Een andere populaire denkfout is *onnadenkend centralisme*. Dit houdt in dat men er zonder meer van uitgaat dat belangrijke beslissingen door regeringen moeten worden genomen. Andere misvattingen die Henderson noemt, zijn: de *hang naar het dramatische* en de *vestingmentaliteit* (men is bereid een zeer hoge prijs te betalen voor zelfvoorziening op economisch gebied).

De voorbeelden die Henderson van de doe-het-zelf-economie geeft zijn talrijk en aansprekend en men kan ze gemakkelijk met andere uit eigen waarneming aanvullen. Toch geloof ik niet dat Henderson gelijk heeft met zijn opvatting dat de kloof tussen de economische theorie en de toepassing van economische inzichten in de praktijk, vooral voortkomt uit het gebrekkige of onjuiste begrip bij beleidsmakers inzake economische aangelegenheden. Mijn indruk is dat nieuwe economische theorieën vaak juist wel heel snel door ambtenaren, politici, zakenmensen of anderen die economische beslissingen moeten nemen, worden opgepikt, als ze er hun voordeel mee kunnen doen. Aan de andere kant worden overbekende economische inzichten gemakkelijk genegeerd of niet van toepassing verklaard wanneer ze niet in het politieke straatje te pas komen. Zo was de snelheid waarmee de Laffercurve in de VS populair werd niet te danken aan de genialiteit van het achterliggende economische inzicht, maar aan het handige gebruik dat president Reagan ervan kon maken voor de 'wetenschappelijke onderbouwing' van zijn belastingplannen. Toen economische onderzoekers werkelijk gingen proberen empirisch bewijs voor het bestaan van de curve te vinden, konden zij niets vinden dat de hypothese ondersteunde.

Misschien heeft Keynes gelijk dat de ideeën van economische en politieke denkers invloedrijker zijn dan meestal wordt gedacht. Maar ik geloof niet dat het de ideeën op zich zijn die de loop van de geschiedenis beïnvloeden; het is het gebruik dat de gevestigde of nog niet gevestigde orde vroeg of laat van die ideeën kan maken, dat het succes ervan bepaalt.

L. van der Geest

1) John Maynard Keynes, *The general theory of employment, interest and money*, Max Millan, Londen, 1936, blz. 383-384.

2) David Henderson, *Innocence and design*, Basil Blackwell, Oxford, 1986.